

Lindström a Mässeli proti Finsku, rozsudek ze dne 14. 1. 2014

Stěžovatel: Lindström a Mässeli

Žalovaný stát: Finsko

Číslo stížnosti: 24630/10

Datum: 14.01.2014

Článek Úmluvy: čl. 3
čl. 8

Rozhodovací formace: Senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: nelidské zacházení, ponižující zacházení, respektování soukromého života, spravedlivé zadostiučinění

Český právní řád: Čl. 7, čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod
§14, § 46, § 47, § 49 zákona č. 169/1999, o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

Významnost: 2

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatelé vykonávali trest odnětí svobody ve vězení v Riihimäki. Po nemonitorovaném setkání se svou rodinou byl první stěžovatel umístěn od 13. do 16. listopadu 2004 do samovazby, protože byl podezříván, že ve svém těle ukrývá drogy či jiné zakázané látky. Druhý stěžovatel byl umístěn do samovazby od 9. do 16. května 2004, poté co se vrátil z povoleného opuštění věznice. Po dobu samovazby byli stěžovatelé nuceni namísto standardního oblečení pro vězně nosit overaly, které je zakrývaly od nohou ke krku a byly uzavřeny plastovými pásky. Stěžovatelé se nemohli bez pomoci z těchto overalů vysvléci. Když potřebovali na záchod, museli zavolat příslušníky vězeňské služby, aby je dovedli na záchod a pomohli jim z overalů. Podle tvrzení prvního stěžovatele poprvé nepřišli dostatečně rychle a on si musel ulevit do overalu. Druhému stěžovateli bylo podáno projímadlo bez předchozí lékařské konzultace, ale s jeho souhlasem. Stěžovatel zavolal na příslušníky vězeňské služby, aby ho doprovodili na záchod, ale těm trvalo příliš dlouho, než přišli, a on se tak musel vykálet do overalu. Tvrdí, že si následně musel obléci ten samý, špinavý, overal a nemohl se umýt. Podle obou stěžovatelů jim po celou dobu samovazby nebylo umožněno se umýt. Špinavé overaly měly u obou vyvolat podráždění, respektive popraskání, kůže. V únoru 2005 nahlásili věc policii (§ 6 - 11).

V lednu 2007 státní zástupce obvinil ředitele věznice a dva vrchní příslušníky vězeňské služby z porušení jejich služebních povinností, neboť nerespektovali lidskou důstojnost stěžovatelů v době jejich samovazby. Navíc stěžovatelé vznesli obvinění pro nátlak a urážku na cti. V červnu 2007 okresní soud všechna obvinění zamítl. Soud dospěl k závěru, že používání overalů bylo přijatelným prostředkem kontroly a prevence pašování drog a jiných látek do vězení. Overaly nezasahovaly do

soukromí vězňů o nic více než samotná samovazba a jejich účelem nebylo vězně ponižít. Nebylo zjištěno, že by příslušníci vězeňské služby reagovali opožděně na zavolání vězňů. Stejně tak nevzal soud za prokázané, že stěžovatelé neměli možnost se umýt. Odvolací soud se ztotožnil se závěry vyslovenými v rozsudku okresního soudu a potvrdil jej. Nejvyšší soud odvolání stěžovatelů odmítl (§ 12 - 17).

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

1. K tvrzenému porušení článku 3 Úmluvy
2. Stěžovatelé tvrdili, že s nimi v rozporu s článkem 3 Úmluvy bylo zacházeno nelidským a ponižujícím způsobem. Nestěžovali si na podmínky ve věznici Riihimäki ani na samovazbu jako takovou, ale na použití uzavřených overalů po dobu jejich samovazby. Mají za to, že použití overalů, zejména špinavých, bylo ponižující. Neexistoval žádný důkaz, že by stěžovatelé byli zapojeni do pašování drog do vězení.
3. Hodnocení soudu
4. Soud připomíná, že podle jeho judikatury musí špatné zacházení dosáhnout určité minimální úrovně závažnosti, aby spadalo do působnosti článku 3. Vyhodnocení, zda byla tato úroveň dosažena, je relativní; záleží na všech okolnostech každého případu, například době trvání špatného zacházení, jeho fyzických a psychických účincích a v některých případech na pohlaví, věku a zdravotním stavu oběti (viz, kromě dalších, Irsko proti Spojenému království, rousudek ze dne 18. ledna 1978, § 162, série A č. 25).
5. Soud posoudil určité zacházení jako „nelidské“, protože bylo, mimo jiné, předem promyšlené, trvalo několik hodin bez ustání a způsobilo buď tělesné zranění nebo intenzivní fyzické nebo psychické utrpení, a také „ponižující“, protože bylo způsobilé vyvolat pocity strachu, úzkosti a podřadnosti, schopné oběti ponižít a degradovat (viz například Kudła proti Polsku, velký senát, č. 30210/96, § 92). Aby trest nebo zacházení s ním spojené byly považovány za „nelidské“ nebo „ponižující“, musí s nimi související utrpení nebo ponížení přesahovat nevyhnutelný prvek utrpení nebo ponížení spojený s danou formou legitimního zacházení nebo trestu (viz V. proti Spojenému království, velký senát, č. 24888/94, § 71; Valašinas proti Litvě, č. 44558/98, § 102, ESLP 2001-VIII; Jalloh proti Německu, velký senát, č. 54810/00, § 68). Otázka, zda bylo záměrem určitého zacházení ponižít či degradovat jeho oběť, je další faktor, který je třeba vzít v potaz, ale nepřítomnost tohoto záměru nemůže nezvratně vyloučit porušení článku 3 (viz například Peers proti Řecku, č. 28524/95, § 74; Kalashnikov proti Rusku, č. 47095/99, § 101).
6. Ačkoliv opatření, kterými byla osoba zbavena své svobody, často zahrnují prvek utrpení či ponížení, nelze říci, že by umístění ve vězeňském zařízení se zvýšenou ostrahou, ať už na základě rozhodnutí o vazbě nebo odsouzení pro trestný čin, bylo samo o sobě problematické z hlediska článku 3 Úmluvy. Přezkum Soudu je omezen na posouzení osobní situace konkrétního stěžovatele, který byl určitým opatřením zasažen (viz Aerts proti Belgii, rozhodnutí ze dne 30. července 1998, § 34 až 37. V této souvislosti Soud zdůrazňuje, že ačkoliv zájem na ochraně veřejného pořádku může státy vést k vytvoření vězeňských zařízení se zvýšenou ostrahou, článek 3 nicméně po státech vyžaduje, aby byl každý člověk držen v podmínkách, které jsou slučitelné s respektem k lidské důstojnosti, aby jej způsob výkonu těchto opatření nevystavoval strádání nebo útrapám, jejichž intenzita přesahuje nevyhnutelnou úroveň utrpení spojenou s vězněním, a aby s ohledem na praktické požadavky výkonu trestu odnětí svobody, byla adekvátním způsobem zajištěna ochrana jeho zdraví a duševní pohody (viz Kudła proti Polsku, cit. výše, § 92 - 94).
7. V této souvislosti Soud dříve dospěl k závěru, že úplné odstranění stimulů smyslového vnímání ve spojení s celkovou sociální izolací může zničit osobnost člověka a představuje způsob nelidského zacházení, které nemůže být ospravedlněno požadavky bezpečnosti ani jinak. Na druhou stranu, samotné přemístění od ostatních vězňů z bezpečnostních, disciplinárních nebo ochranných důvodů není bez dalšího nelidským či ponižujícím trestem (viz Messina proti Itálii

(č. 2), č. 25498/94). Při zkoumání, zda opatření může spadat do sféry působnosti článku 3 v daném případě, musí být zohledněny konkrétní okolnosti, přísnost opatření, doba jeho trvání, sledovaný cíl opatření a jeho účinky na jím dotčenou osobu (viz Van der Ven proti Nizozemsku, č. 50901/99, § 51; Lorse a ostatní proti Nizozemsku, č. 52750/99, 4. února 2003, § 63).

8. Pokud jde o okolnosti nyní posuzovaného případu, Soud v prvé řadě podotýká, že stížnosti se týkají použití uzavřených overalů po dobu samovazby. Strany nejsou v rozporu, pokud jde o skutkové zjištění, že stěžovatelé museli nosit uzavřené overaly po dobu jejich samovazby, která v případě prvního stěžovatele trvala méně než tři dny a v případě druhého stěžovatele téměř sedm dní.
9. Sporné mezi stranami není ani to, že tyto uzavřené overaly připomínaly běžné overaly s tím rozdílem, že k jejich nohavicím byly připojeny tenisky, zip byl vzadu a rukávy byly upravovány pomocí plastových pásek. Vězni si sami nemohli overaly sundat ani zasunout ruce dovnitř rukávů. Jinak se mohli pohybovat normálně. Vězni nemohli nosit vlastní oblečení po dobu samovazby.
10. Soud konstatuje, že stěžovatelé byli umístěni do samovazby a byli nuceni nosit uzavřené overaly, protože byli podezřelí z pašování drog či jiných nelegálních látek, které měli mít ukryté v těle (viz § 18 a 23). Vláda ve svých podáních označila prevenci pašování drog za extrémně důležitou pro udržení pořádku a bezpečnosti ve věznicích a stejně tak pro ochranu zdraví vězňů v případě, že spolknuté balíčky v jejich tělech prasknou. Vláda dále uvedla, že z tohoto důvodu musí být tito vězni nepřetržitě pod dozorem, a to včetně vyměšování. Tito vězni byli sledováni kamerami, nikoli však nepřetržitě, musely tak být použity uzavřené overaly. Ačkoli stěžovatelé odmítli, že by měli v úmyslu pašovat drogy ve svých tělech, Soud považuje existenci takového systému pozorování za přijatelnou jako takovou. Udržení pořádku a bezpečnosti ve vězení stejně jako zajištění zdraví vězňů může být adekvátním důvodem pro používání uzavřených overalů po dobu samovazby. Jiný způsob pozorování, například kamerami či dozorem na místě, nemusí být dostatečný.

Navíc Soud konstatuje, že tato opatření byla vytvořena pro ochranu zdraví vězňů a jejich smyslem nebylo vězně ponížít. Jak poznamenaly vnitrostátní soudy, nebylo zamýšleno, aby vězni káleli do těchto overalů, ale k vyměšování mělo docházet na oddělených, dozorovaných záchodech.

47. I když praxe používání samovazby a uzavřených overalů v boji s nelegálním obchodem s drogami ve vězení může sledovat akceptovatelné cíle, Soud uvádí, že tato praxe může být vyhodnocena odlišně, pokud by v konkrétním případě vedla k situacím porušujícím článek 3 Úmluvy. V posuzované věci stěžovatelé tvrdí, že trvalo příliš dlouho, než byli odvedeni na záchod, a proto se museli vykálet do overalů. Tvrdí, že museli nosit znečištěné overaly a nebylo jim umožněno se umýt. Tyto overaly jim údajně způsobily podráždění kůže.
48. Soud uvádí, že takové okolnosti by mohly založit porušení článku 3 Úmluvy. Nicméně, v řízení před vnitrostátními soudy nebyly předloženy žádné důkazy o tom, že by příslušníci vězeňské služby reagovali opožděně na žádosti stěžovatelů o doprovod na toaletu. Stejně tak nebylo prokázáno, že stěžovatelé neměli možnost se umýt, kdykoli to bylo nezbytné, ani že museli dál nosit znečištěné overaly. Navíc stěžovatelé nepředložili žádné důkazy, které by dokazovaly, že jim plastové pásky způsobily odřeniny na zápěstí nebo že u nich overaly vyvolaly alergické reakce. Není na Soudu, aby přezkoumával správnost skutkových zjištění vnitrostátních orgánů. Vzhledem k okolnostem případu Soud akceptuje zjištění učiněná vnitrostátními orgány a dospívá k závěru, že stěžovatelé neprokázali svá tvrzení.
49. Soud konstatuje, že v situaci, v níž existovaly přesvědčivé požadavky bezpečnosti, nemůže praxe používání uzavřených overalů během relativně krátké doby samovazby sama o sobě překročit práh článku 3 Úmluvy. To platí obzvláště pro posuzovaný případ, v němž stěžovatelé nebyli schopni podložit svá tvrzení ohledně možných ponižujících prvků jejich zacházení žádnými důkazy.

50. Soud proto uzavírá, že užití uzavřených overalů v posuzované věci nedosáhlo práhu použití článku 3 Úmluvy. Nedošlo tedy k porušení tohoto ustanovení.
51. K tvrzenému porušení článku 8 Úmluvy
52. Stěžovatelé tvrdili, že s nimi bylo zacházeno nelidským a ponižujícím způsobem, neboť byli nuceni nosit uzavřené overaly, navíc znečištěné, po dobu samovazby. Tato stížnost byla komunikována ex officio vládě ve vztahu k článku 8 Úmluvy.
53. Hodnocení Soudu
54. Soud nejprve konstatuje, že žádná ze stran nezpochybnila aplikovatelnost článku 8 Úmluvy. Obě strany se také shodují na tom, že použití uzavřených overalů zasahuje do práva stěžovatelů na respektování jejich soukromého života. Soud uvádí, že koncept soukromého života zahrnuje také respekt k lidské důstojnosti.
55. Strany se nicméně neztotožňují v tom, zda tento zásah byl v souladu s právními předpisy. Stěžovatelé tvrdili, že tento zásah neměl žádnou oporu ve vnitrostátním právu, ale jednalo se pouze o praxi uplatňovanou v několika věznicích, která se opírala pouze o směrnice či nařízení vedení těchto věznic. Podle vlády měl tento zásah opodstatnění v paragrafu 9d zákona o výkonu rozsudků a v dalších nařízeních a pravidlech účinných v tehdejší době.
56. Podle Soudu pojem „v souladu se zákonem“ ve smyslu článku 8 odst. 2 Úmluvy v první řadě vyžaduje, aby sporné opatření mělo oporu ve vnitrostátním právu. Dále musí být tento vnitrostátní právní předpis přístupný dotčené osobě. Zatřetí musí být tato dotčená osoba schopna předvídat následky pro ni z tohoto vnitrostátního předpisu plynoucí, v případě nutnosti i s pomocí právního poradenství. Začtvrté musí být tento vnitrostátní právní předpis v souladu s principem vlády práva (rule of law) (viz, kromě mnoha dalších, Rotaru proti Rumunsku, velký senát, č. 28341/95, § 52; Liberty a ostatní proti Spojenému království, č. 58243/00, rozsudek ze dne 1. července 2008, § 59; Kennedy proti Spojenému království, č. 26839/05, rozsudek ze dne 18. května 2010, § 151).
57. Soud opakuje, že v souladu s judikaturou orgánů Úmluvy je v kontextu článku 8 odst. 2 nutno pojem „zákon“ posuzovat v jeho materiálním smyslu, nikoli formálním. V oblastech upravených psaným právem se „zákonem“ rozumí účinné ustanovení v podobě, v jaké ho vykládají příslušné soudy (viz, inter alia, Société Colas Est a ostatní proti Francii, č. 37971/97, § 43). V tomto ohledu Soud poznamenává, že jeho pravomoc přezkoumávat soulad s vnitrostátním právem je omezená, v první řadě je úkolem státních orgánů, zejména soudů, aby takový zákon interpretovaly a aplikovaly (viz, inter alia, Chappell proti Spojenému království, rozsudek ze dne 30. března 1989, § 54, série A. 152-A).
58. Pokud jde o otázku právního základu opatření, Soud si všímá toho, že paragraf 9d v hlavě 2 zákona o výkonu rozsudků (viz § 18), který byl za oporu opatření ve vnitrostátních právních předpisech označen vládou, se vztahuje pouze na podmínky samovazby vězně pro případ, že je podezřelý z ukrytí drog ve svém těle. Toto ustanovení například stanoví maximální délku samovazby v těchto případech, ale neobsahuje žádnou zmínku o jejích podmínkách, včetně použití uzavřených overalů. Jak uvedl parlamentní ombudsman ve svém stanovisku ze dne 31. prosince 2012, použití overalů omezovalo svobodnou vůli a sebeurčení vězňů. Podle něj navíc právní předpisy týkající se odnětí svobody, travaux préparatoires, ani podzákonné normy nezmiňují použití uzavřených overalů. Ve skutečnosti, jak upozorňují stěžovatelé, bylo používání uzavřených overalů v době předmětných událostí upraveno pravidly vydanými dne 18. 3. 2004 ředitelem věznice v Riihimäki (viz § 21).
59. Soud má za to, že za těchto okolností se ukazuje, že pro uložení povinnosti nosit uzavřené overaly vězni neexistovala v tehdejší době žádná opora v právních předpisech. Ačkoli došlo k určitým změnám v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody z roku 2005, jak vyplývá ze stanoviska parlamentního ombudsmana ze dne 31. prosince 2012, přes tyto změny neexistuje žádná právní opora pro použití uzavřených overalů ve věznicích. Změny v zákoně z roku 2005 se týkaly pouze technických prostředků sledování určených pro dozor nad vězni. Nicméně používání uzavřených overalů představuje jiný druh dozoru, který se nezdá být upraven

zmíněným zákonem z roku 2005, natož tehdejším zněním paragrafu 9d hlavy 2 zákona o výkonu rozsudků. Proto vyvstávají pochyby, zda paragraf 9d hlavy 2 zákona o výkonu rozsudků může představovat oporu v zákoně, na jejímž základě by mohla být pravomoc k vydání pravidel o používání uzavřených overalů přenesena na ředitele věznic.

60. I kdyby paragraf 9d hlavy 2 zákona o výkonu rozsudků představoval dostačující oporu v zákoně a na ředitele věznice v Riihimäki mohla na základě tohoto ustanovení být přenesena pravomoc k vydání zmíněných pravidel z 18. března 2004, Soud konstatuje, že vnitrostátní právní předpisy musí splňovat další kvalitativní kritéria, zejména musí být přístupné dotčené osobě, být předvídatelné a v souladu s principy vlády práva (rule of law). Soud uvádí, že předmětné ustanovení, jmenovitě paragraf 9d hlavy 2 zákona o výkonu rozsudků, bylo přístupné stěžovatelům. Nicméně, zdá se, že problematickým je požadavek předvídatelnosti. Na základě znění paragrafu 9d hlavy 2 zákona o výkonu rozsudků a přípravných prací k tomuto zákonu je obtížné předvídat, a to i s pomocí náležitého právního poradenství, že by mohla být během samovazby uložena povinnost nošení uzavřeného overalu. Pokud jde o pravidla ze dne 18. března 2004, jejich obsah je jasnější a předvídatelnější, ale je pochybné, zda byly přístupné stěžovatelům (viz Ciorap proti Moldavsku, č. 12066/02, rozsudek ze dne 19. června 2007, § 103). Ze znění pravidel vyplývá, že byla určena pouze personálu věznice. Navíc co se týče právních záruk, Soud uvádí, že zákon o výkonu rozsudků není dostatečně jasný, neboť neupravuje podmínky samovazby (viz Doerga proti Nizozemsku, č. 50210/99, rozsudek ze dne 27. dubna 2004, § 52; Wisse proti Francii, č. 71611/01, rozsudek ze dne 20. prosince 2005, § 34). Stejně tak z něj nevyplývá žádná možnost odvolání nebo jiného účinného opravného prostředku v případě samovazby vězně.
61. Soud proto uzavírá, že zásah, jehož se stížnosti týkaly, neproběhl „v souladu se zákonem“, jak je vyžadováno druhým odstavcem článku 8. Došlo proto k porušení článku 8 Úmluvy.
62. Vzhledem k výše uvedenému závěru nepovažuje soud za nutné se v tomto případě zabývat souladem s dalšími požadavky článku 8 odst. 2 (viz například Kopp proti Švýcarsku, rozsudek ze dne 25. března 1998, § 76; Heino proti Finsku, č. 56720/09, rozsudek ze dne 15. února 2011, § 49).

III. Použití článku 41 Úmluvy

1. Újma

2. Soud dospěl k závěru, že stěžovatelé utrpěli nemajetkovou újmu. Proto přiznává každému ze stěžovatelů z titulu náhrady nemajetkové újmy částku 3000 .

VÝROK

Z těchto důvodů Soud

1. Prohlašuje jednomyslně stížnost za přijatelnou;
2. Rozhoduje pěti hlasy proti dvěma, že nedošlo k porušení článku 3 Úmluvy;
3. Rozhoduje jednomyslně, že došlo k porušení článku 8 Úmluvy.

Společné odlišné stanovisko soudců Bianku a Vehaboviće

Podle obou soudců došlo vedle porušení článku 8 i k porušení článku 3 Úmluvy. Ze skutkových okolností vyplývá, že oba stěžovatelé byli umístěni do samovazby bez možnosti jakéhokoli styku s ostatními vězni a bez možnosti vykonávat pravidelné vězeňské aktivity. Navíc byli nuceni nosit uzavřené overaly bez odpovídající opory pro toto opatření v zákoně. Všechna tato omezení, která mohla být ukládána dle úvahy příslušných orgánů, jsou neslučitelná s vězeňským režimem v demokratické společnosti.

Oba soudci nesouhlasí ani se závěrem většiny, že stěžovatelé nepodložili svá tvrzení žádnými důkazy. Vnitrostátní soudy zjistily, že stěžovatelé se do overalů vykáleli, ale konstatovaly, že nebylo zjištěno žádné úmyslné zpoždění příslušníků vězeňské služby při žádostech stěžovatelů o použití toalety. Zejména s ohledem na to, že stěžovatelům byla podána projímadla, nemůže být zpožděná reakce ospravedlněna pouze nedostatkem úmyslu.

Pokud je osoba umístěna do samovazby, i když na celkem krátkou dobu, a je povinna nosit overal, do něhož se vykálí v důsledku tvrzené pomalé reakce příslušníků vězeňské služby na žádost o použití toalety, je podle obou soudců překročen minimální práh pro použití článku 3 Úmluvy a takové zacházení musí být hodnoceno jako ponižující.

(zpracovali JUDr. Pavel Simon, Mgr. Karel Ulík)